

Flesch-iskola

IDA HAENDEL – született 1928. december 15-én, Chelm-ben (Lublin)

Flesch Károly, a világhírű hegedűművész és pedagógus halálának 50. évfordulóján – 1994 november 11-13. között – szülővárosában, Mosonmagyaróváron Flesch-émléknapokat rendeztek. Ifj. Flesch Károly, Londonban élő fia hazahozatta édesapja hamvait Luzernből, és azokat a szülővárosban helyezték örök nyugalomra.

A városi művelődési központ ekkor vette fel Flesch Károly nevét. A család egykori lakóházának falán dombormű őrzi emlékét (a Szent István király út 123. szám alatti ház első emeletén laktak). A mosonmagyaróvári ünnepség díszvendége volt híres tanítványa, Ida Haendel, aki november 12-én, a Flesch Károly Művelődési Központban Mozart G-dúr hegedűversenyét, és Brahms D-dúr hegedűversenyét adta elő a Győri Filharmonikus Zenekarral, Koncz Tamás vezényletével. Ez volt az egyetlen alkalom, amikor a világhírű hegedűművésznő Magyarországon lépett fel.

Hogy olvasóink minél teljesebb képet kapjanak róla, írásunk első részében főként Ida Haendel „Woman With Violin” című életrajzi munkájára, és Margaret Campbell „Great Violinists” című könyvére támaszkodtunk. Ezt követően Jessica Duchennek a „The Strad” 1986. évi októberi számában megjelent cikkét, és a „The Lebrecht Weekly” 2000. évi június 22-i számában megjelent Norman Lebrecht-interjú részletét adjuk közre.

Ida Haendel születési idejét általában tévesen adják meg a zenei lexikonok. Ez abból adódik, hogy amikor 1939-ben a londoni Queen's Hall-ban lépett fel, a London County Council rendelkezése értelmében tilos volt 14 éven aluli gyermekek szerepeltetése a vasárnapi koncerteken. Ida ekkor 11 éves volt, ezért a hatóságai engedély megszerzése érdekében néhány évvel idősebbnek tüntették fel. Így került be a New Grove Dictionary of Music and Musicians lexikonba a téves születési adat: 1924. december 15. Itt említjük még, hogy amikor 1937-ben, Sir Henry Wood vezényletével, először lépett fel Londonban, impresszáriója javasolta, változtassa nevét Hendelről Haendelre, hogy neve a zenekedvelők tudatában Händelhez, a híres zeneszerzőhöz kötődjék. Ida Haendel egy Varsótól 150 kilométerre, délkeletre fekvő lengyel kisvárosban, Chelmben (mai neve Lublin) született, szegény zsidó család gyermekeként. Már édesapja is szeretett volna hegedűt tanulni, de az ortodox vallási előírásokhoz mereven ragaszkodó, fanatikus szülőknek az volt a meggyőződése, hogy hegedülni csak esküvőkön szabad. Nathan Haendel ezért megszökött hazulról, de végül nem

hegedűs, hanem portréfestő lett belőle. Már ekkor megfogadta azonban, hogy ha gyermeke születik, és lesz zenei tehetsége, mindent elkövet majd fejlődése érdekében. Két leánya született: előbb Alice, majd hat évvel később Ida. Ida négy éves korában Michalowitz-nál – aki korábban Auer Lipótnál tanult Szentpétervárott, és később tanította többek között Bronislaw Hubermant is – kezdte meg tanulmányait a varsói Chopin zeneiskolában. Egy év múlva a Beethoven hegedűverseny előadásával megnyerte a Huberman-hegedűverseny első díját. Ida 1935-ben édesapjával Párizsba utazott, hogy Szigetinél tanuljon, aki még Varsóban hallotta játékát. Szerencséjükre itt véletlenül találkoztak Artur Rubinstein zongoraművész bátyjával, aki bemutatta őket Flesch Károlynak. Fleschnek annyira megtetszett a kislány játéka, hogy megígérte, ingyen fogja tanítani. Rövid tanulás után Ida visszatért Varsóba, hogy részt vegyen az országos hegedűversenyen. A hét éves kislány bejutott a döntőbe, és Wieniawski d-moll hegedűversenyének előadásáért 7. díjat kapott (az 1. díjat Flesch tanítványa, a 16 éves Ginette Neveu, a 2. díjat a 27 éves David Ojsztrah kapta). Mivel Flesch úgy gondolta, nem

szükséges neki gyakorlatokat játszania, rögtön a Paganini Caprice-okat kezdte neki tanítani. Az első hegedűdarab, amit Fleschnél tanult, Sarasate Carmen-fantáziája volt. Flesch nagyon elégedett volt vele. Ekkor következtek a klasszikusok: Ida néhány óra alatt megtanulta a Beethoven Kreutzer-szonátát. Ezt azonban már nem zongorakíséssel, hanem egyenrangú szonáta-partnerrel kellett előadni, ezért az első próbán szinte reménytelen helyzet alakult ki. Flesch dühöngött. Ida még aznap este megkérdezte édesapjától, hogy azok a bizonyos neki-lendülések és számok jelentenek-e valamit a kottában? Édesapja levegő után kapkodva kérdezte: „Csak nem azt akarod mondani, hogy nem tudod?” – „Természetesen nem – válaszolta –, senki sem mondta nekem!” (Ida Haendel: Woman With Violin, 54. l.) A kis csodagyerek nem tudott rendesen kottát olvasni, de mivel rendkívül jó memóriája volt, ezt senki sem feltételezte róla. „Amint technikailag megtanultam egy művet, már nem volt semmi problémám. Teljesen ösztönösen muzsikáltam... Évekbe telt, mire megértettem, hogy elemezni, tanulmányozni kell a zenében rejlő gondolatokat, a mű felépítését és stílusát, mindazt, amit egy nagy komponista megfogalmaz. (Ida Haendel i. m. 53. l.) Ida 1935-ben, hét éves korában lépett fel először Párizsban, a Salle Gaveau-ban. Első igazi hangversenyét Monte Carlo-ban adta, a Casino-ban. Ezt követően Flesch úgy gondolta, elérkezett a londoni bemutatkozás ideje. Ida édesapjával Londonba utazott. Anyagi nehézségeiket Nathan Haendel portréfestéssel igyekezett áthidalni, Ida pedig a gazdag zenekedvelők házaiban rendezett koncerteken keresett magának némi zsebpénzt. Flesch révén kerültek kapcsolatba Harold Holt impresszárióval, aki lehetővé tette, hogy Ida fellépjen Beecham vasárnapi koncertjeinek egyikén. Gondot jelentett azonban, hogy Angliában törvény tiltotta a 14 éven aluli gyermekek nyilvános szereplését. A londoni debütálással viszont nem lehetett négy évet várni, ezért Harold Holt a hatóságoknak írt kérelemben meghamisította Ida születési évet, majd pedig azt mondta az újságíróknak, hogy tévedés történt. Terve bevált, és a londoni fellépés után a zenei világ Idát már kész virtuózként tartotta számon. Közben azonban megismerte a csodagyere-

kek elszigetelt életét is. „Minél inkább magamra maradtam, annál inkább visszahúzódtam. Amikor nagyobb lettem, kezdtem magamat fallal körülvenni, hogy azon ne lehessen egykönnyen áthatolni. Arra a következtetésre jutottam, hogy egy művész neveltetésének – főleg, ha csodagyerekként kezdte pályafutását –, magányos, befelé forduló élet a következménye. Már az a tény, hogy nem jár iskolába – ahol megtanulhatná, hogyan kell együtt élni a többiekkel – önmagában is problémát jelent.” (Haendel i.m. 56. l.) 1937-ben került sor első londoni, Queen’s Hall-beli szólóestjére. Ekkor Ivor Newton kísérte zongorán. A hangversenyre Flesch szerzett neki egy Stradivari-hegedűt, amely azonban nagyon bizonyult, és Ida idegességében el is rontotta az egyik futamot a Mozart-hegedűversenyben. Ennek ellenére a kritika elismerte rendkívüli tehetségét. 1937 februárjában a Brahms-hegedűversenyt már megfelelő méretű hangszeren adta elő. De már nagyon hiányzott neki a családi környezet, ezért Flesch ellenkezése dacára, ez év nyarán visszatért Lengyelországba. Útban hazafelé, Párizsban elment néhányszor hegedűórára Enescuhoz is. „Nehéz lenne megfogalmazni, mi volt a különbség Flesch és Enescu között. Flesch rendkívüli tanár volt, aki pontosan tudta, hogyan lehet a hibát kijavítani. Olyan volt, mint egy sebész, és hajszálpontosan rátapintott, mit kell tenni, ugyanakkor biztos akart lenni benne, hogy megértettem magyarázatait. Ezzel szemben Enescu sohasem pazarolta idejét arra, hogy valamit így vagy úgy kell csinálni; egyszerűen csak megmutatta a hangszerén, és közben igyekezett megértetni velem, valójában hová is akar kilyukadni, majd hozzátette: „Menj haza, és gyakorold ki.” A probléma így vagy úgy, de végül sikeresen megoldódott.” (Margaret Campbell: *Great Violinists*, 246–247. l.)

Flesch sértve érezte magát, amikor értesült az Enescunál tett látogatásokról, és kemény hangú levelet írt Haendeléknak. Amikor Londonban ismét találkoztak, elmondta, szégyent hoztak hírnevére, hogy másik tanárhoz mentek. Közölte, hogy Idát nem engedti át másnak. A hegedűórák pedig folytatódtak, mintha mi sem történt volna. A II. Világháború idején beutazta Nagy-Britanniát, hangversenyeket adott a katonáknak, a sebesülteknek a kórházakban, a munkásoknak a gyárakban. A háború után az Egyesült Államokban és Canadában koncertezett, majd 1949-ben Dél-Afrikában, 1959-ben pedig a Szovjetunióban aratott hatalmas sikert. Bár ekkor már negyven éve állt a pódiumon, játéka mégsem vált elcsépeletté vagy rutinszerűvé. Minden fellépése újabb felfedezéseket tartogatott számára, és játéka lázba hozta a legszigorúbb kritikust is. Amikor 1975 októberében a Beethoven-hegedűversenyt játszotta a Montreal Symphony Orchestra-val, Jacob Siskind, a montreali „Gazette” kritikusa „egyszerűen nem talált szavakat” – annyira váratlanul érte az élmény: „Ez messze több volt annál, amit ettől a nagyszerű művésztől korábban hallottam. A finale, amely pedig gyakran rontja le a mű hatását, olyan volt, mintha tökéletes márványból lett volna kifaragva; elkerülhetetlen sorsszerűséget árasztó játékaival ellenállhatatlanul ragadta magával a hallgatóságot.” (The Gazette, Montreal, 1975. október 7.) Egyik legjobb teljesítményét a Brahms-hegedűversenyben nyújtotta. Bár a koncertet már gyermekkorra óta játszotta, a mű valójában a román karmesterrel, Sergiu Celibidache-vel való együttműködése során érlelődött ki. Még ma is úgy vélekedik, hogy ebben nyújtotta élete legjobb teljesítményét. „Nem fér hozzá kétség, hogy a felvétel muzsikusi pályafutásom egyik mérföldköve lett.” „Celibidache... páratlan pom-

pával, nagy ívű emelkedettséggel szólaltatta meg ezt a muzsikát, és valójában ekkor kezdődött Brahms-imádatom. Brahms, szívzaggató témáival, igen eredeti harmóniáival, mindent összegző, mindent magába foglaló zeneszerzőként jelent meg előttem. Úgy éreztem, amikor líraiságot fejez ki, sokkal jobban felkavarja a lelkemet, mint bármely más zeneszerző. A mű lélegzetállító, nagyszerű felépítését átérezve úgy felgyorsult a szívverésem, hogy valósággal beleszédültem.” (Ida Haendel i. m. 224. l.) 1973-ban Kínában turnézott a Londoni Filharmonikusokkal, John Pritchard vezényletével, 1982-ben Sibelius- emléklakettet kapott a Sibelius-hegedűverseny előadásáért, 1989-ben Allan Patterson versenyművét mutatta be Németországban. 1988-ban a CBC-Televízió „A Voyage of Music” (Zenés utazás) címmel TV-filmet készített róla. 1991-ben az angol királynő a Brit Birodalom lovagrendjének parancsnoki fokozatát („Commander of the British Empire”) adományozta neki. „Bár egyáltalán nem tűnik önteltnek, a pódiumon igen magabiztos, viszont magánéletében félénk, tartózkodó személyiség. Nyolc nyelven beszél, sokat olvas. Kicsiny termetű, halovány arcát szürkészöld szemei uralják. Melegséget árasztó személyiség, ami a személyes kapcsolat alkalmával jut kifejezésre. Egyszerűséget, egyenességet áraszt, nyoma sincs rajta annak a mesterkéeltségnek, ami a sikeres embereknél néha megfigyelhető. Számára a legnagyobb bűn a közöny – az emberi méltóság megsértése.” (Margaret Campbell i. m. 248. l.)

Haendel az 1986–87-es hangversenyévad kezdetén, londoni bemutatkozó hangversenyének 50. évfordulóján Jessica Duchennek mesélt pályafutásáról. Ez az írás a „The Strad” 1986. évi, októberi számában olvasható.

Ida Haendel először három éves korában vette kezébe édesapja hegedűjét, majd kijelentette: el tudná játszani a dalt, amit édesanyja előzőleg énekelt. Ebből rögtön nyilvánvaló lett, hogy rendkívüli tebenség, és édesapja mindjárt hozzá is kezdett, hogy megtalálja a legjobb hegedűtanárt. Először családjával Chelm-ből – ebből a kis vidéki, lengyel városkából, ahol Ida és nővérei születtek – Varsóba költözött. Itt Michalowicz, a Chopin zeneiskola tanára közölte, hogy Idát ingyen fogja tanítani. Eleinte a külföldi tanulás szóba sem jöhetett, mivel nem volt rá pénzüik. Ida édesapja portréfestő volt, aki családja megélhetését erre a bevételi forrásra alapozta. A Zsidó Jótékonyági

Szervezet, a „B'nai B'rith” támogatása tette lehetővé, hogy Ida és édesapja Párizsba utazzék. Azt követően kapott ehhez anyagi támogatást, hogy Bronislaw Huberman hallotta őt játszani a tiszteletére rendezett fogadáson, és úgy nyilatkozott: Ida a legnagyobb tehetség, akit valaha is hallott. Abban a reményben utaztak Párizsba, hogy Szigeti József elvállalja tanítását. Csak akkor tudták meg, amikor odaértek, hogy Szigeti váratlanul aláírt egy amerikai szerződést, és hamarosan elutazik. Ennek ellenére Szigeti nagyban hatott Ida zenei fejlődésére. Gyakran találkoztak és beszélgettek. A lányra Szigeti egész személyisége hatást gyakorolt, számára ő testesítette meg az ideális muzsikust, mind hangszerjátékosként, mind pedig intellektuális szempontból. (Itt említjük meg, hogy Szigeti felesége, Wanda Ostrowska szintén lengyel volt. Genfben ismerkedtek meg azt követően, hogy Szigeti 1917-ben a genfi konzervatórium professzora lett.) Ezt követően főleg Flesch tanította, de néha Georges Enescu-hoz is eljárt hegedűórára. „Ők ketten anynyira különböztek egymástól, mint nappal az éjszakától. Flesch elsősorban hegedűs volt. Minden apró hiányosságra odafigyelt. Ha valaki nem boldogult egy bizonyos technikai problémával, ő volt az, aki ésszerű újrend alkalmazásával megkönnyítette annak megoldását. Rendkívül rátermett, tapasztalt hegedűtanár volt. Ezzel szemben Enescu igen átfogó módon közelítette meg a muzsikát. Intellektuális szempontból, igen alaposan, mélyrehatóan elemezte a zene-

művet – és véleményem szerint magasabb szinten, mint Flesch.” Haendel mindig is igen természetesen, ösztönösen begedült. „Nagy szerencsém, hogy jó tanáraim voltak, és soba nem volt gondom a begedüléssel. Amikor kezembe vettem a hegedűt, már tudtam, hogyan kell kibozni belőle azt, amit előzőleg hallottam. Soba nem voltak kétségeim: egyszerűen csak elővettem, és játszottam rajta. Elképzelem, hogy az egyik legnagyobb gondot az jelenti a hegedűt tanuló gyerek számára, hogy kezdetben rémisztő hangokat keltve „vakargatja” a hangszer, ami már önmagában is bőven elegendő ahhoz, hogy bárkit eltántorítson a begedüléstől. Nekem sobasem kellett ilyesmivel küszködnöm. Gyermekkoromban mindössze annyi problémám volt, hogy nem voltam képes tökéletesen felfogni a tanult mű jelentését, nem tudtam róla általános képet alkotni, vagy a megközelítés nem volt elég jó, mivel túl fiatal voltam. Úgy gondolom, emiatt van, hogy annyi csodagyerek vall kudarcot, mivel nem elég érettek intellektuális szempontból.” Egy csodagyerek számára valószínűleg a „kiegés” jelenti a legnagyobb veszélyt, amit a pódium általi kizsákmányolás, a túlzott igénybevétel okoz abban az időszakban, amikor zenei fejlődése még nem fejeződött be, vagy lelkiileg nem áll készen arra, hogy nagy közönség előtt, nyilvánosan lépjen fel. Ida Haendel azon kevés csodagyerek egyike, akinek pályája töretlenül, problémamentesen ívelt felfelé, kora ifjúságától kezdve, egészen érett koráig. Úgy érzi, mindezt

édesapja gondosságának és elővigyázatosságának köszönheti, aki pályája kezdetétől fogva felügyelte gyakorlását. Nagyon odafigyelt, hogy még fejlődésben levő leánya tehetőségét ne szípolozzák ki, és emiatt gyakran került összetűzésbe a hangversenyrendezőkkal. „Ez bölcs dolog volt tőle, számomra pedig igen szerencsés körülménynek bizonyult. Azt akarta, hogy tanuljak, hogy jó családi légkör vegyen körül, és ne a világban csavarogjak és egy csomó pénzt keressék – talán ez óvott meg engem. Gyermekkoromban nem szerepeltem annyit, mint a bozzám hasonló korú hegedűsök. Fontos volt, hogy a koncertezést ne vigyem túlzásba.” Miközben megadatott neki, hogy természetes módon fejlődjön, egyáltalán nem sajnálja, hogy csodagyerek volt. „Valószínűleg azért, mert nem is tudtam róla, hogy létezik másfajta élet is – ugyanakkor nem hiszem, hogy mindez ártalmas lett volna számomra. Az ilyen egészen természetes módon megy végbe, és közben lassan éretté válunk. Valószínűleg nebezebb elkezdni a koncertezést felnőtt korban, hiszen addigra az ember egészen más világba kerül. Én ebbe a világba fokozatosan kerültem bele, így a koncertezés része lett felnőtté válásom természetes folyamatának.” Az általa játszott művek között több is van, amelyik már gyermekkorára óta szerepel repertoárján: így például őt éves kora óta játssza a Beethoven-hegedűversenyt, viszont még sobasem érezte, hogy elcsépellté vagy unalmassá vált volna számára. „Minden nap tanul az ember valamit, miközben gyakorolunk, mindig lehet valami újat felfedezni. A muzsika szinte kiemeríthetetlen, és ez valósággal lenyűgöz engem.” Londonban, „ideiglenes” tartózkodási helyén Ida Haendel erőteljes intenzitással játszó előadóként, eleven, színes személyiségként tűnt ki. Már gyermekkorában tehetséget árult el a tánc és a művészetek terén, és úgy érzi, ha lett volna rá lehetősége, jól megállta volna a helyét színészként, vagy pedig rubatervezőként is. Akárcsak a zenében, ezeknél a tevékenységeknél is központi szerepet kap a határozott művészi önkifejezés. Talán nem meglepő, hogy leginkább a kései, nagy romantikus versenyművek előadójaként ünneplik. „Mivel szólista vagyok, saját egyéniségetem kell előtérbe helyeznem. Szólistaként fellépni kevesebb gonddal jár, azonban egy szólóesthez nem egyszerű megfelelő partnert találni, egy trió vagy kvartett esetében pedig még nebezebb hasonló beállítottságú társakra szert tenni. Mivel csak keveset kama- ráztam, nem tanultam meg, hogyan kell

báttérbe vonulni.” Craig Sheppard olyan zongorista, akivel gyakran lépett fel; nemrég voltak európai turnén. Ida úgy érzi, a hegedűestek nem ugyanazt a közönséget vonzzák, mint a zongoristák fellépései. „Ez talán azért alakult így, mert némelyik hegedűs megpróbál avant-garde (haladó) lenni, és a legújabb kompozíciókkal terbeli közönségét. Pedig talán inkább hallanának valami élvezetesebbet – például Mendelssohnt, vagy Kreisler. A szonátaconcertekhez bizonyos típusú közönségre van szükség, és nem feltétlenül a létszám a fontos. Sokan zongoráznak, azonban kevesen játszanak hegedűn, ezért a hegedűs repertoárt kevesebben ismerik.” Viszont Haendel kifejezetten érdeklődik a kortárs zene iránt. „Nemrég fedeztem fel egy Benjamin Frankel-szonátát, amit előadásra szeretnék javasolni. Aztán van egy versenymű, amely a svéd zeneszerző, Alan Pattersson alkotása. Rendkívül bonyolult mű, időtartama körülbelül egy óra, nagyon kevés zenekari résszel. Készítettem róla egy felvételt, majd felkérést kaptam, hogy adjam elő az Egyesült Államokban. Rendkívül elbűvölő alkotás.” De Haendel kiállt Walton és Britten versenyművei mellett is, és ezeket főleg Anglia határain kívül próbálta népszerűsíteni. Stradivarius hegedűje 1699-ből való, ezen játszik huszonöt éve. Mivel keze szokatlanul kicsi, nem volt könnyű számára megfelelő hangszert találni. „A legtöbb jó hegedű erőteljes felépítésű, és viszonylag nagy; szerencse, hogy rátaláltam erre. Gyönyörű hangja van, és külsőleg is szép.

Sokan úgy vélik, egyike a legjobbaknak. Nincs túl nagy hangja, viszont nem is képzeltem soba, hogy egy hegedűnek akkorát kell szólani, mint amikor valami felrobban!” Ida Haendel jelenleg Canadában, Montreálban, valamint Floridában, Miami-ban él, miközben megtartotta angol állampolgárságát is. Amikor a háború idején Londonban élt, igazi britté vált. A háború kitörésekor kétségbe volt esve, hogy soba többé nem lesznek hangversenyek, és pályafutása véget ér. „De Anglia az Anglia. Az emberek itt sobasem engedték, hogy bármi is följük kerekedjék. Az élet ment tovább, és nem állt le a kulturális élet sem. Hullottak a bombák, mi pedig adtuk a koncerteket! Ez jellegzetes brit hozzáállás. Az erkölcs mindig is magas színvonalon állt, főleg a legnehezebb időkben. A pusztító légítámadások után hátra maradt hamuból minden újjáéledt – az élet ment tovább; és én teljesen átéreztem ennek hangulatát.” Londont már csak azért is különleges helynek tartja, mert annyi jó zenekara van. „Hol van még egy hely a világon, ahol ennyi magasan kvalifikált zenekar működik? Legalább öt ilyen zenekar van Londonban, ami teljesen egyedülálló. New York-nak egyetlen igazán jó zenekara van, és ugyanez a helyzet Berlinben is.” Szinte valamennyi zenekarral jó a kapcsolata. „Legtöbbjüket nagyon kedvelem, és szeretném binni, hogy ők is így vannak velem. Nagyon jóleső érzés tudni, hogy a zenekar tényleg mögöttem áll.” A nemzetközileg ismert szólisták még ma is elsősorban a férfiak közül kerülnek ki. Tapasztalt-e valaha előütéletet a szólistaként fellépő nőkkel szemben? „Soba, senkivel nem volt összetűzésem emiatt, soba nem ütköztem akadályba, valósággal elárasztottak a felkérések. A hátrány másképpen jelentkezett – a honoráriumban. Úgy gondolták, egy nő kevesebbet ér, mint egy férfi. És ez igazán bosszantott. Viszont nem tudom, miért nincs több nő szólista; úgy gondolom, agyunk ugyanolyan jól működik, mint a férfiaké, biszen nők is vittek véghez egészen fantasztikus dolgokat – például a sportban, és a politikában. De valamilyen okból sem egy Shakespeare, sem egy Rembrandt, vagy egy Beethoven nem került ki közülünk. De talán majd ennek is eljön az ideje.” Úgy véli, némelyik szólista hölgy talán azért kevésbé sikeres, mert igyekszik férfias hangon játszani. „Én nem próbálok úgy hegedűlni, mint egy férfi. Olyan hangon igyekszem játszani, amilyent a komponista elképzelt. Sok nő olyan agresszíven hegedűl, hogy még a férfiakon is túlsz – valósággal „véraláfutásosra” csépelik a hang-

szerüket. És ez nem jó. Muzsikálni kell, nem pedig azt a látszatot kelteni, mennyire férfiasak vagyunk. Igazságot kell szolgáltatni a zenének, a kompozíciónak, mégpedig a zeneszerző szándéka szerint, nem pedig önmagunkat adni. A komponisták képesek könnyet csalni a szemünkbe, biszen ez az érzés a szívükben élt – ezért szólaltatnak meg oly gyakran lírai, nőies hangot!” Ida Haendel a hegedűjáték aranykorában nőtt fel; olyan művészek játékát hallgatta, mint Kreisler, Huberman, Szigeti és Heifetz. Ma sokan úgy látják, hogy a modern hegedűjáték nagyban eltér a múlt nagy hegedűseinek stílusától. Ida Haendel nem hiszi, hogy a változás a fiatal generáció esetében ilyen radikális lenne. „Hegedűlni csak egyféleképpen lehet. Technikai értelemben úgy, abogyan Heifetz játszik – az ő mesteri, tökéletes játéka a minta mindenki számára. Viszont a múltban is voltak jó és rossz hegedűsök, akárcsak ma.” Ida Haendelnek még ma is sok előre lekötött koncertje van. „Tervezem, hogy csökkentem a fellépések számát, biszen az utazgatás, az Atlanti óceán feletti ide-oda röpködés bizony elég fárasztó. Megpróbálom időmet úgy beosztani, hogy ne koncertezzek túl sokat ugyanabban az országban. Szerepléseimet igyekszem korlátozni, és a nagy zenekarok, a nagy városok koncertprogramjaiból igazítani. De nem azért, mintha nem élvezném nagyon a vidéki fellépéseket. Az ember teljesítőképessége azonban véges, és annyi ország van még, ahol fel kell lépniem.” Az időnként Észak-Angliában és Amerikában tartott mesterkurzusait leszámítva, a tanítás nem játszott jelentős szerepet Miss Haendel életében, de ha majd befejezi a koncertezést, szeretne gyakrabban tanítani. „Jelenleg nincs rá időm, azonkívül elbivatottság is kell hozzá, és én természetesen előadóművész vagyok, nem pedig tanár. Hogy tanítani tudjunk, ehhez pontosan ki kell elemezni, hogy valójában mit is csinálunk a hangszeren, és ezt én még sobasem próbáltam meg, de nem is akartam megtenni. Bár a szükséges mechanizmusok teljesen ösztönösen lépnek működésbe, sokat tudnék beszélni az intellektuális megközelítésről is.” 1986 őszének elejére tervezi egy dokumentumfilm elkészítését, amely Ida Haendel egész pályafutását mutatja be. A film időtartama két óra, és nemcsak a televízióban, de valószínűleg a mozikban is bemutatják majd. Ezen valamennyi koncertfelvétele látható lesz, a lengyelországi utazásáról készült felvételekkel együtt. Emellett most írja önéletrajzi írásának második kötetét. Az első 1970-ben jelent meg

Londonban, „Woman With Violin” címmel. „Ez egészen más lesz, mint az első kötet. Csak az a kérdés, mikor lesz időm megírni. Amikor az első kötetet írtam, az utazási körülmények egész mások voltak, mint manapság – néha napokig eltartott egy bajóút, vagy a vonattal történő utazás, jutott időm az írásra. Most viszont mindig a Concorde visz!”

Norman Lebrecht a „The Lebrecht weekly” 2000. évi, június 22-i számában így írt róla:

„Ida Haendel valóságos hegedős-ikon. Anne-Sophie Mutter sokat ad véleményére, Maxim Vengerov pedig bámulattal tekint rá. Mivel azonban manapság ritkán van lehetősége nagy versenyműveket előadni – bár a Sibelius-, a Walton-, az Elgar- és Britten-hegedűverseny az ő védjegyét viseli – nem igazán sikerült elérnie Menuhin fénykorának magaslatát, vagy Stern derűt sugárzó, biggadt interpretációjának szintjét. Ida Haendel dübös emiatt, és persze a csiripelő-csacsogó hangverseny-biznisz képtelen elviselni egy baragos, idős hölgyet. „Nem érdekel, ha ezt megírja,” – kezdi, „egyáltalán nem vagyok megelégedve legutóbbi Decca-felvétellemmel, és Ashkenazy-nak is ez a véleménye. Amikor elkészült a felvétel, már akkor mondtam, hogy nem jó az egyensúly, nem jók az arányok. Nem úgy szólt, ahogy mi Enescu-t előadjuk. Olyan ez a muzsika, mint az ember lelke mélyéről feltörő kiáltás – és ez a felvételen nem jön át.” Sobasem törekedett biztonsági játékokra. „Nem azért vagyok, hogy elnyerjem a hallgatóság tetszését” – mondja. „Nem szórakoztatni akarom a publikumot. Én a zeneszerzőt szolgálom, és azt szeretném, ha a játékomat hallgatná a közönség.”... Fleschnél tanult Londonban, olyan csodagyerekkel együtt, mint Joseph Hassid és Ginette Neveu. Hassid, akit még Varsóból ismert, éjjel-nappal Flesch ujjrendjeit gyakorolta. „Ki tudja, micsoda jó hegedűs lehetett volna belőlem, ha valóban keményen dolgozom?” – mondja nevetve. „Minden nap öt percet hegedültem. Akkor apám kivette kezemből a hangszeret. „Ennyi elég” – szokta mondani. „Ne gyakorolj többet. Én azt szeretném, ha jól éreznéd magad, és egészséges maradnál.” Hassid agyi rendellenesség következtében hunyt el (27 éves korában operáción esett át, amiből

már nem épült fel), Ginette Neveu pedig repülőszerecsétlenség áldozata lett (harminc éves korában, az Azori-szigeteknél, 1949 október 28-án, útban Amerika felé). Haendel az utolsó túlélője annak az iskolának, amely ötvözte a technikai tökéletességet a kifejezés szabadságával. „Bosszant, amikor azt hallom, hogy ma már senki sem játszik így. De vajon játszott-e bárki így akkor, amikor fiatal voltam? Hiszen ma egészen más vagyok, mint akkor voltam.” A háború után félbeszakadt koncertező pályafutása; lemezkiadója, David Bicknell feleségül vett egy szenvedélyes, olasz hegedűst, Gioconda de Vito-t, és ekkor Ida megérezte a fiatalabb, vonzóbb külsejű, bár kevésbé tehetséges előadók fiatalos tüzét. (Megjegyzés: Lebrecht itt alaposan mellőfogott, ugyanis Gioconda de Vito 1907-ben született, tehát 21 évvel volt idősebb Haendelnél. Az viszont tény, hogy az 1950-es évek elején Vito volt a legkeresettebb női hegedűs Európában, bár a legjelentősebb kortárs szerzők versenyművei nem szerepeltek repertoárjában. 54 éves korában – mint állította – „elérte képességei határát”, és abahagyta a hegedülést.) Amikor Ida szülei és férjénél lévő nővére Canadában kezdtek új életet, annak érdekében, hogy a család együtt maradjon, velük együtt ő is hajóra szállt, és ezzel megszakadt kapcsolata az angol zenei metropolissal. Soba nem ment férjhez. Számára a legfontosabb férfi édesapja volt egész életében, de rögtön utána következett a román karmester, Sergiu Celibidache, akivel 35 éven keresztül ápolt rendkívül intenzív kapcsolatot. „Sergiuiban

minden megvolt” – mondja eltűnődve –, „a fantasztikus humorérzék, négy doktorátus – filozófiából, pszichológiából, magas szintű matematikából és zenetudományból –, és a muzsika, ami az élete volt, és persze az enyém is. És olyan jószívű volt, hogy akár az ingét is odaadta volna, ha valakinek szüksége lett volna rá. Buddhista volt, kicsit hóboros, különc ember – és talán ilyen vagyok magam is. Szerették egymást? – kérdezem meglehetősen elővigyázatlanul, a váratlan meglepetés miatt. „Amíg élek, ez maradjon az én titkom” – válaszolja mosolyogva. „Tudja, hogy volt felesége? És ő állandóan mellette volt, minden percben, attól a naptól kezdve, hogy először találkoztunk.” Élete utolsó időszakában Celibidache így jellemezte Haendelt (legalábbis így idézték szavait): „óriási muzsikusk, spiritualitás nélkül”. Ida erre racionális magyarázatot ad: „Beteg ember volt, sok szteroid hormont (kortizont) kapott, és talán ez volt rá rossz hatással. De számomra örökre ideál, örökre zseni marad.” Zenei pályafutását – akárcsak valami régi perzsa szönyeget –, titokzatos, üres foltok tarkítják. Sobasem lépett fel Salzburgban, és csak egyetlen alkalommal Edinburghban. Most éppen bemutatkozó hangversenyére készül Tanglewoodban, a Boston Symphony Orchestra nyári fesztiválján. Bosszantja a zenekari menedzserek és karmesterek hozzáállása, akik azt képzelik, hogy a merész zenei előadásmódhoz meztelen vállak kellene. Két évvel ezelőtt meghívták a London Symphony Orchestra Sibelius-fesztiváljára, hogy ott néhány „apró-cseprő dolgot” adjon elő, miközben Anne-Sophie Muttert a hegedűverseny előadására kérték fel, holott a Sibelius-koncert fél évszázadon keresztül volt Haendel kiemelkedő repertoárdarabja. Bár nem kesergett emiatt, a fellépést végül lemondta – nekünk pedig nélkülözniünk kellett játékát. Persze nem vigasztalja az a tudat sem, hogy néhány év múlva Mutter is a perifériára kerül, miközben nyugdíjképes férfiak, reszkető kezekkel, még mindig büszkén feszítenek majd a pódiumon. A hangversenyterem a férfiak világa. Ida Haendel egyik ártatlan áldozata ennek, és hangozan követeli: hadd hallja őt a közönség. „Már harminc éve várom, hogy eljöjjön az én időm” – mondja csendesen. „De talán holnap este, a Wigmore Hallban végre sikerül megcsípnem a nagy lehetőséget.”

Közreadta: Rakos Miklós